בס"ד

כתר תורה

כתר תורה

ע"ש רבי יצחק אבוחצירא זצוק"ל

בית ההוראה הארצי כתר תורה ע"פ פסקי מרן

הרב יצחק יוסף שליט"א

העלון השבועי

פרשת חיי שרה תשפ"ז

מאמר השבוע

מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל - דרושים על הפרשה

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים (בראשית כד, א)

מְסַפְּרִים: אָדָם אֶחָד נִזְדַּמֵּן לְעִירָה מְסֻוָּיֶמֶת, בִּקֵּר בְּמִקּוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁבְּעִירָה, וְאַף הִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ.

בְּעָבְרוֹ עַל פְּנֵי הַמַּצֵּבוֹת בְּכָל שֶׁטַח בֵּית הַקְּבָרוֹת, מָצָא שָׁם לְתִמְהוֹנוֹ דָּבָר מוּזָר מְאֹד, כִּי עַל הַמַּצֵּבוֹת הָיָה חָרוּט גִּילָם שֶׁל הַנִּפְטָרִים, זֶה חַי עֶשְׂרֵה שָׁנִים וּמְסַפֵּר יָרֵחִים, זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמְסַפֵּר שָׁבוּעוֹת, זֶה שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְכַמָּה יָמִים, עַד שֶׁהַקָּשִׁישׁ שֶׁבְּהֶם אֵינוֹ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים שָׁנָה, בְּאֹפֶן שֶׁרֹב רֻבָּם הַמַּצֵּבוֹת חָרוּט עֲלֵיהֶם, שֶׁהַנִּפְטָרִים בְּגִיל צָעִיר.

וַיִּתְמַהּ מְאֹד לֵאמֹר: הֵיתָכֵן? וְהָאֲדָמָה אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא, וְלֹא רָאִיתִי בְּתוֹכָהּ כַּמָּה אֲנָשִׁי מִדּוֹת בְּזִקְנָה מוּפְלָגֶת?

וַיִּשְׁאַל פְּשַׁר דָּבָר מֵאֲנָשֵׁי חֶבְרָא קַדִּישָׁא, וַיַּעֲנוּהוּ לֵאמֹר: אֵין אָנוּ רוֹשְׁמִים עַל הַמַּצֵּבוֹת אֶת הַחַיִּים הַגַּשְׁמִיִּים, שֶׁכָּל אָדָם חַי עַל אֲדָמוֹת (בְּרוּטוֹ), אֶלָּא אָנוּ רוֹשְׁמִים אַךְ וְרַק אֶת הַחַיִּים הָרוּחָנִיִּים וְהַנִּצְחִיִּים בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֲשֶׁר כָּל אֶחָד מֵאִתָּנוּ רוֹשֵׁם בְּעֵט סוֹפֵר, אֶת הַשָּׁעוֹת הַמְקֻדָּשׁוֹת לַתּוֹרָה וּלְמִצְוֹת דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וּבְיַד כָּל אָדָם יָחְתָּם, וּבְהַגִּיעַ עֵת פָּקְדָּתוֹ מְצָרְפִים אֶת כָּל הַשָּׁעוֹת לְשָׁנִים וַחֲדָשִׁים וְשָׁבוּעוֹת וְיָמִים, וְאֶת הַסָּכוּם הַכּוֹלֵל (נטו), אָנוּ כּוֹתְבִים עַל מַצֶּבֶת הַנִּפְטָר, כִּי אֵלּוּ הֵם חַיִּים אֲמִתִּיִּים וְנִצְחִיִּים שֶׁעָבְרוּ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְלֹא אוֹתָם יָמִים שֶׁזָּבְכוּ לְמַטָּרַת טִיּוּלִים וּפַרְנָסָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָּהֶם חֵפֶץ" (קהלת יב, א).

וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, לֹא רַק זָקֵן בְּאֹפֶן כְּלָלִי (בְּרוּטוֹ), אֶלָּא בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן הַיָּמִים, שֶׁכָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר חַי בָּהֶם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, עָבְרוּ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְלֹא הָיָה יוֹם אֲשֶׁר עָבַר לְרִיק וְלִבְהָלָה.

וְזֶהוּ ג"כ מַאֲמַר הַכָּתוּב לְהַלָּן "וְאֵלֶּה יְמֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חָי" (בראשית כה, ז). הַכַּוָּנָה שֶׁחַי בָּהֶם חַיִּים אֲמִתִּיִּים, חַיֵּי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם.

להקדשת העלון לברכה הצלחה
ורפואה ולעילוי נשמת יקיריכם
היכנסו לאתר כתר תורה ketertora.co.il
ולחצו על הלינק לתרומה. וכתבו בקשתכם

לשאלות בהלכה חייגו>
02-5408030
משעות הבוקר ועד 12:00 בלילה

סימן ריט - ברכת הודאת היחיד – הגומל

חלק א

א ארבעה צריכים להודות, יורדי הים כשעלו ממנה, הולכי מדברות כשיגיעו לישוב, מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. וסימנך: וכל החיים יודון סלה. חבוש, יסורים, ים, מדבר.

ב ומה מברך? ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. והשומעים אומרים: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה.

ג המנהג הפשוט שאין הקטן פחות מי"ג שנה מברך ברכת הגומל, אך הרוצים להנהיג שגם קטן יברך הגומל, יכולים להנהיג כן, והאב אינו יכול לברך הגומל במקום בנו.

ד יש להזהיר את הקהל שיענו אמן אחר ברכת הגומל קודם שיענו "מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה". והמברך עונה אחר הקהל "אמן כן יהי רצון".

ה מי שהיה בבית האסורים ו יצא משם, ונתחייב בברכת הגומל, וגם נסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה, אף שנתחייב בברכת הגומל ב' פעמים, אינו מברך אלא ברכה אחת, ועולה לו לזה ולזה. וכן מי שהיה חולה וגם נסע לחו"ל, ברכה אחת פוטרתו.]ילקו"י, דיני ברכות עמו' תקעב. ודמי למחלוקת הפוסקים במי שנתחייב לברך ב' פעמים אשר יצר. וראה בילקוט יוסף השכמת הבוקר סי' ו'.

ו חטופי מטוס ששוחררו יש להם לברך ברכת הגומל. אבל קרוביהם וידידיהם אין להם לברך הגומל. ואשכנזי רשאי לברך על הצלת חבירו ורפואתו.

ז נשים חייבות לברך ברכת "הגומל" לאחר שנתרפאו ממחלה, או לאחר לידת בן או בת. וכיו"ב. ולכן אם האשה נתחייבה בברכת הגומל, תלך לבית הכנסת ותברך בעזרת הנשים, כשיש עשרה אנשים בבית הכנסת, בעת קריאת התורה בין גברא לגברא. כשיש חלון בעזרת הנשים הפתוח עד הגג, או תברך כשעושים מסיבה בבית להולדת הבת, או בעת לימוד "ברית יצחק" שנוהגים לערוך בליל הברית, או בעת סעודת המילה, כשיש שם עשרה אנשים גדולים. ותברכנה בפתח החדר, בקול רם, כדי שישמעו את הברכה. ואין לאשה למנוע עצמה מלברך הגומל בזמן שאינה טהורה. ואין לבעל לברך הגומל במקום אשתו, אלא אם כן גם הוא נתחייב בברכה זו, כגון שנסע מעיר לעיר שיעור פרסה וכדומה, שאז יברך בבית הכנסת בעת קריאת התורה, ואשתו תשמע את ברכתו בעזרת הנשים, ותכוין לצאת ידי חובת הברכה, וגם הוא יתכוין להוציאה בברכתו. ואף שהאיש מברך הגומל על נסיעה מעיר לעיר, והיא צריכה לברך הגומל אחר לידה או מחלה, יכול להוציאה מדין שומע כעונה גם בכהאי גוונא, דסוף סוף מטבע אחד הוא. ואם עברה ובירכה ברכת הגומל בלא עשרה, יצאה ידי חובה ולא תחזור לברך הגומל בעשרה.

ח יש מי שכתב שיכולות הנשים שנתחייבו בברכת הגומל לברך ברכה זו בפני תשע נשים ואיש אחד, ואין לסמוך על דבריו נגד דעת מרן שקבלנו הוראותיו.

המשך בעמ' 3

שאלה

האם מותר לישב בבית הכנסת על ספסל שיש עליו ספרי קודש או שהדבר אסור משום בזיון כבוד הספרים?

תשובה

במועד קטן כה. איתא, כי נח נפשיה דרב הונא סבור לאותובי ספר תורה אפורייה אמר להו רב חסדא מילתא דבחייה לא סבירא ליה השתא ליקום ליעבד ליה דאמר רב תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דבעי למיתב אפוריי והוה מנח ספר תורה עליה וכף כדא אארעא ואותיב ספר תורה עילויה אלמא קסבר אסור לישב על גבי מטה שספר תורה מונח עליה. ע"כ.

וכ"פ הרמב"ם (הלכות ס"ת פ"י ה"ו) דאסור לישב על המטה שספר תורה עליה. וכ"ד הרי"ף פ"ג דמו"ק שם. וכ"כ הסמ"ק (סימן קנה) וכן נראה מדברי הראב"ד שם. וכ"פ הטור ביורה דעה סימן רפב.

וכן הוא בירושלמי במסכת ברכות (פרק ג ה"ה), לא ישב אדם ע"ג מטה שס"ת מונח עליה, אם היה נתון ע"ג דבר אחר מותר, עד כמה אמר רבי אבא בשם רב הונא טפח, רבי ירמיה בשם רבי זירא כל שהוא. ע"כ.

והנה בגמרא מנחות לב: אמר רב חלבו אנא חזיתיה לרב הונא דהוה יתיב אפוריא דס"ת עליה וכף לכדא אארעא ואנח עליה ס"ת והדר יתיב במיטה קסבר אסור לישב על גבי מיטה שס"ת מונח עליה ופליגא דרבה בר בר חנה דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מותר לישב על גבי מיטה שספר תורה מונח עליה ואם לחשך אדם לומר מעשה בר' אלעזר שהיה יושב על המיטה ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב ע"ג קרקע ודומה כמי שהכישו נחש התם ס"ת על גבי קרקע הוה.

נמצא לכאורה דבדין זה פליגי רב הונא ורבי יוחנן. וכתבו התוספות במנחות, נראה דהלכה כרבי יוחנן, דהא אפילו לגבי רב רביה, קי"ל רב וריו"ח הלכה כר' יוחנן (ביצה ד.) וכ"ש לגבי רב הונא תלמידו. ועוד דתלמידי רב הונא לא ס"ל כוותיה דבעו לאותובי ס"ת אפורייה (במו"ק כה.). ע"כ. וכוונתם למה שרצו תלמידיו לאותובי ספר תורה אלא שרב חסדא מנעם מכך משום דמילתא דבחייה לא ס"ל השתא ליקום ליעבד ליה. וכנ"ל. וכ"ד המרדכי (בהלכות קטנות הלכות ס"ת סימן תתקסא דף ז ע"ד).

המשך בעמ' 4

ט אפשר לברך ברכת הגומל בלילה בעשרה, ומכל מקום יש המקפידים שלא לברך ברכה זו אלא ביום.

י צריך לברך ברכה זו בפני עשרה, וטוב ששנים מהם יהיו תלמידי חכמים, דכתיב, וירוממוהו בקהל עם, ובמושב זקנים יהללוהו. ואם אין תלמידי חכמים מצויים בעיר, יברך אפילו שלא בפני תלמידי חכמים. ונהגו לברך ברכת הגומל אחר קריאת התורה, לפי שיש שם עשרה. ואין להקל לברך שלא בפני עשרה אפילו לגבי אשה. ומכל מקום בדיעבד מי שעבר וברך הגומל שלא בפני עשרה, לא יחזור לברך שנית ברכת הגומל, אלא יאמר ברכה זו בלי שם ומלכות בפני עשרה.

יא יש אומרים שאין המברך עצמו מצטרף לעשרה, דבעינן שיהיה שם מנין לבד מהמברך. ומכל מקום המברך באופן כזה שאין שם עשרה אלא בצירוף המברך, יש לו על מה שיסמוך.

יב מי שנתחייב בברכת הגומל, כגון שהיה חולה עלה למטה ונתרפא, ועלה לעליית מפטיר, יש לו לברך ברכת הגומל אחר סיום ברכות ההפטרה, ולא בין קריאת התורה להפטרה.

יג מי שנתחייב בברכת הגומל, כגון שנסע מעיר לעיר שיעור פרסה וכדומה, ואינו עולה לקריאת התורה, וחבירו שגם כן נתחייב בברכת הגומל עולה לקרות בתורה, יכול לומר לו שיכוין עליו להוציאו בברכת הגומל, וגם הוא יתכוין לצאת, ויוצא ידי חובת הברכה בשמיעתו, שגם בברכת הגומל מהני שפיר דין "שומע כעונה"

יד מי שהתחייב בברכת הגומל, לכתחלה ישתדל לברך ברכה זו בתוך ג' ימים, ואפילו שלא בפני ספר תורה ובשעת קס"ת, ושלא בפני ב' חכמים, ודי שיהיו שם עשרה. שאין להמתין ולאחר בשביל זה ברכה זו. ואם איחר מלברך ברכת הגומל יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה, אלא שנכון שלא לאחר יותר מג' ימים.

טו אם נתחייב לברך הגומל בערב יום טוב, טוב להשתדל לברך ביום טוב, או על כל פנים קודם שיעבור הרגל.

טז הנוסע מעיר לעיר בכל רחבי הארץ, אם יש בנסיעתו כשיעור פרסה, שהוא שעה וחומש, (שבעים ושתים דקות) בין ברכבת ובין באוטובוס וברכב פרטי, צריך לברך אחר כך "הגומל", לפי מנהג הספרדים ועדות המזרח. ואף אם יש בדרך נקודות ישוב ומושבים, גם בזה מנהגינו לברך הגומל, שכל הדרכים בחזקת סכנה. ואם נוסע מעיר לעיר פחות משיעור זה, לא יברך בשם ומלכות. ואם יש בהליכה וחזרה בו ביום שיעור פרסה, מברך בשם ומלכות, אף אם נסע מחצית שיעור פרסה בבוקר, ומחציתה בלילה.

יז והוא הדין בכל זה לענין תפלת הדרך, שהנוסע מעיר לעיר שיעור פרסה, מברך תפלת הדרך עם צאתו מהעיר.]ואין צריך שיחזיק בדרך איזה זמן[. ואין צריך לעצור את הרכב כדי לברך תפלת הדרך, אלא יכול לברך כשהוא נוהג ברכב. ומכל מקום אם יכול לעצור באופן שלא יכנס לסכנה, וכשאינו ממהר, נכון לכתחלה לעצור ולברך ברכת תפלת הדרך בכוונה. ואין צריך לברך אלא פעם אחת ביום, אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום. אבל אם היה דעתו ללון בעיר, ואחר כך נמלך ויצא מהעיר כדי לשוב לביתו וכדומה, צריך לחזור ולברך תפלת הדרך פעם נוספת. ואין לאומרה כשעדיין הוא בתוך העיר, אלא לאחר שיצא מהעיר ויתחיל בנסיעתו בכביש בין עירוני. ואם שכח לאומרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע בתוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה. ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה.

יח הנוסעים בכבישים שמצוי בהם סכנה, כגון בכבישים שמצוי בהם יידוי אבנים ובקבוקי תבערה על ידי המחבלים, מברך הגומל אף אם נסע פחות משיעור פרסה. ואם נוסע בכבישים אלה כל יום, יברך הגומל בשבת, בין גברא לגברא , לפטור נסיעותיו במשך השבוע.

יט הנוסעים מעיר לעיר שיעור פרסה, יש שאין מברכים הגומל אלא בחזרתם למקומם, אם דעתם לחזור בתוך ל' יום. וכן הנוסעים להשתטח על קברי הצדיקים, ושוהים שם יומיים או שלשה,]ונסעו שיעור פרסה או יותר[, יש שאין מברכים הגומל עד שישובו למקום מגוריהם. אולם המנהג הוא לברך הגומל כשנוסע לחו"ל אם מתעכב שם כמה ימים, ועולים לתורה בשבת, או בשני וחמישי, ומברכים הגומל בהיותם בחו"ל, ואחר כך כשחוזרים לארץ, חוזרים ומברכים הגומל על דרך החזרה. [ילקו"י הלכות ברכות עמוד תקפא-תקפב. על פי מעשה רב של מרן אאמו"ר שליט"א.]

כ הטס במטוס שיעור שעה ושתים עשרה דקות, כשמגיע למחוז חפצו לשלום יברך ברכת הגומל, אף על פי ששדה התעופה קרוב למקום מגוריו, שגם זה בכלל הולכי מדברות ודרכים. ואם טס באוירון פחות מזמן זה, אינו מברך, וכדין הנוסע במכונית מהירה, שאם שהה בדרך פחות משיעור שעה וחומש, אינו מברך הגומל, אף אם באוטובוס שיעור הנסיעה הוא שעה וחומש. והטס באוירון הליכה וחזרה בו ביום, ובצירוף ההליכה והחזרה יש שיעור שעה וחומש ששהה בטיסה, מברך הגומל, בשם ומלכות. והדין כן גם באשה.

כא יש לברך הגומל גם אם טס במטוס שיעור הנז' מעל מקום יישוב, (הנה אע"פ שבסידור יחוה דעת כתבו שלא לברך, אין נראה כן לדינא, וכן הסכים עמנו מרן אאמו"ר שליט"א, שכל ששהה שיעור פרסה בנסיעה במטוס, מברך הגומל ותפלת הדרך, אף אם טס מעל מקום יישוב. וראה בילקוט יוסף תפלה כרך ב' מהדורת תשס"ד, עמוד יב, ובירחון קול תורה אלול תשס"ג עמוד לא)

והרמב"ם גופיה (פרק ח מהלכות ברכות ה"י) פסק כרבי יוחנן לגבי רב הונא וכמש"כ בכס"מ שם. ע"ש. אלא שהכס"מ בהלכות ס"ת כתב דטעמו של הרמב"ם לפסוק כרב הונא בזה הוא משום דרבי אליעזר עבד כוותיה. ע"ש. וראיתי בשו"ת יביע אומר חלק ט (יו"ד סימן כב אות א) שהעיר ע"ז דלכאורה רבי יוחנן הרגיש מהמעשה של רבי אליעזר ואוקמה דהתם ס"ת ע"ג קרקע הוה, וא"כ אין מכאן הוכחה לפסוק נגד הכלל דהלכה כרב יוחנן לגבי רב הונא.

אולם מרן הבית יוסף ביורה דעה סימן רפב כתב הטעם, דהרמב"ם פסק להחמיר בכבוד ספר תורה, ועוד דכיון דרב הונא עבד בה עובדא כדאיתא במנחות ורבנן דבתריה לא עבדו עובדא למיפלג עליה (דאף רבי יוחנן שחלק עליו לא ראינו שעשה מעשה) הכי נקטינן.

וגם מדברי התוספות במו"ק נראה לאסור דכתבו שם, דמדלא אותיב ס"ת בגבוה ממנו נראה שאפילו הס"ת מונח בגבוה ממנו אסור. ע"ש. (ומדברי הירושלמי הנ"ל נראה לא כדברי התוספות, דכל שהוא מוגבה, או טפח או אפילו כל שהוא הדבר מותר. וכבר העיר כן בבית יוסף ע"ש.)

ומרן הבית יוסף כתב דנקטינן כדעת האוסרים ובשו"ע סימן רפב סעיף ז פסק, אסור לישב ע"ג מטה שספר תורה עליה. וכתב הרמ"א, והוא הדין בשאר ספרים.

והנה בבית יוסף הביא בשם רבינו מנוח, יש אומרים שדוקא ס"ת, אבל ספרים אחרים מותר. וטוב להחמיר. ומיהו בזמן בית המדרש כשהמקום צר לתלמידים מותר לישב בשוה עם הספרים והפירושים, וכך היה נוהג רבינו משולם מבדריש, אבל שלא במקום בית המדרש היה מדקדק לתת הספרים ע"ג דבר אחר גבוה כל שהוא. ובעל ארחות חיים בסוף ספרו כתב, ונראה שאין להקל בדבר, שלא יראה כמזלזל בכבוד הספרים. ע"כ. ומדברי השו"ע הנ"ל נראה להקל בשאר ספרים דלא אסר אלא בספר תורה. וביאר ביביע אומר (שם אות ב) טעמו שכיון דאפילו בספר תורה דעת התוספות והמרדכי להתיר, ואף דנקטינן כהרמב"ם וסיעתו שאוסרים, הבו דלא להוסיף עליה לאסור בשאר ספרים. ומש"כ הרמ"א לאסור בשאר ספרים טעמא דנפשיה קאמר ואין זה דעת מרן. וידוע דכך דרכו של הרמ"א דפעמים כותב הוא דין מסוים על דברי השו"ע בסתם ונראה כאילו מרן מודה לדבריו, ואינו כן. וכ"כ בספר יד מלאכי (כללי השו"ע והרמ"א אות יט). ועוד.

ובפרט דבספרים שלנו שהם בדפוס יש להקל יותר וכמו שכתב בשו"ת אהלי יצחק הכהן (או"ח סימן ו) בענין תשמיש שיש בו ספרי תלמוד מודפסים שהחמדת ימים כתב, שבספרי דפוס שלנו בפירש עליהם סדין בעלמא סגי, ואין צריך להם כלי בתוך כלי כתפלין וכיו"ב. ע"ש. וכ"כ עוד אחרונים, הובאו בכף החיים (סימן מ ס"ק טז) והאף שדבר זה אינו מוסכם וכמש"כ בשו"ת אוהל יוסף (סימן ב) לחלוק על החמדת ימים בזה, והאליה רבה בסימן מ כתב להקל בשעת הדחק, ובנידו"ד אי"ז שעת הדחק. מ"מ כיון דבעיקר דין ישיבה על המטה שיש עליה ס"ת יש מתירים, וגם יש אומרים שאינו אסור אלא בס"ת, ואף להאוסרים בשאר ספרים דילמא אין זה בספרים שלנו הנדפסים, הילכך יש להקל בזה.

וביביע אומר שם נסתייע מהא דכתב הט"ז (סק"ד) לדון אם מותר לישב על תיבה שיש בתוכה ספרים והעלה להחמיר, ושמרן החיד"א בספר ברכי יוסף (שיו"ב סק"ו) בשם מהר"ד קורינאלדי התיר בזה שהרי יש פוסקים כרבי יוחנן שמותר לישב ע"ג מטה שיש עליה ס"ת, ואף להאוסרים אפשר דאינו אסור בשאר ספרים, וכל שכן בתיבה שיש בתוכה ספרים, וכן יש להתיר באותם ספסלי בית הכנסת שיש בהם תיבה שמניחים בתוכה הספרים. ע"ש. וא"כ הוא הדין בזה שיש להתיר בשאר ספרים המונחים ע"ג הספסל שמותר לישב בצידם.

וכעי"ז כתב עוד הרדב"ז חלק ג (סימן תקטו) שמנהג יפה הוא שלא ישב אדם ע"ג מטה או ספסל שיש עליו ספרי תלמוד ופוסקים אם לא יהיה גבוה טפח, כדי לתת כבוד והידור לכל דבר שיש בו קדושה מצד עצמו, **ומיהו לאו מדינא הוא** שהרי אפילו בס"ת איכא פלוגתא דרבוותא, והבו דלא להוסיף עליה. ע"כ. ומינה לנידו"ד להקל עכ"פ בספרים הנדפסים.

וכל זה לבני ספרד אולם לבני אשכנז ראוי להם להחמיר שהרי הרמ"א כתב לאסור גם בשאר ספרים, ומכל מקום זה דרך חומרא שהרי הרמ"א לא איירי בספרים הנדפסים וכנ"ל.

וביביע אומר שם סיים דבספסל ארוך מחולק בנסרים שבין אדם לחברו, חשיב שפיר הפסקה, אע"פ שהשטח שבמקום הישיבה נראה כאחד. ואפילו לבני אשכנז שרי. ע"ש.

הלכך למסקנה

מותר לישב על ספסל שיש בצידו ספרי קודש הנדפסים, ולבני אשכנז ראוי להחמיר בזה. ובספסל שיש בו מושבים מחולקים אחד מחבירו הדבר מותר גם לבני אשכנז.

בברכה

אלון בן שבת

מטרות העמותה

כולל אברכים | לימוד טעמי המקרא | בית הוראה | לימוד שירת הבקשות לילדים | קמחא דפסחא

רבי אברהם אנקווא

רבנו אברהם אנקווא זצ"ל

קוֹרוֹת יְמֵי גְּדוֹל הַמְּשִׁיבִים אֲשֶׁר לָחַם מִלְחֲמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, אָסַף גְּנָזֵי מְקוֹרוֹת וְשָׁקַד עַל מַסּוֹרֶת מָרוֹקוֹ וְאַלְגֶ'רְיָה, מִסֵּעַת תְּלָאוֹתָיו וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל הַפּוֹסֵק הַמַּבְהִק אֲשֶׁר עָמַד כְּצוּר אֵיתָן בְּסִעָרַת הַפּוּלְמוֹסִים, חִבֵּר חִבּוּרִים מְפֹאָרִים בַּהֲלָכָה וּבַדְּרוּשׁ, וְהוֹתִיר אַחֲרָיו מוֹרָשָׁה נִצַּחִית הַמְּאִירָה אֶת שֻׁלְחַן הַמַּחֲשָׁבָה וְהַמִּשְׁפָּט

בין גדולי התורה שהעמידה יהדות מרוקו בדורות האחרונים, נודע שמו של רבנו אברהם אנקאווא זצ"ל, דרשן ופוסק הלכה, רב ודיין, מחבר ספרים ומוציאם לאור. רבנו, אשר חי בשנים ה'תקס"ז ה'תרנ"א (1807 1891), הקדיש את ימיו לעיון בהלכה, להוראת התורה ולהנחלת אוצרותיה לרבים. תחילה פעל בעיר מולדתו סלא שבמרוקו, ולימים כיהן ברבנות אלמעסכר שבאלגיריה. בחיבוריו ובמפעלו הספרותי העמיד יד ושם לתורת חכמי המערב ולמסורת קהילותיהם.

רבנו נולד בשנת ה'תקס"ז בעיר סלא, לאביו מרדכי אנקווא, שכיהן תקופה כנשיא הקהילה היהודית בעיר. ייחוס משפחתו נקשר ברבי אפרים אנקאווא, אשר יצא מספרד בעקבות גזירות קנ"א והתיישב בצפון אפריקה. מקרובי משפחתו היה גם רבי רפאל אנקאווא, שלימים כיהן כרבה הראשי של מרוקו. בבית מדרשה של סלא, עיר שנודעה בחכמיה וברבניה, צמח רבנו ועלה במעלות התורה.

את תורתו קנה בישיבתו של רבי רפאל ביבאס בסלא. לאחר מכן שימש תקופה כדיין בעיר, ושמו יצא כפוסק וכמורה הוראה. רבנים פנו אליו בשאלותיהם ובספקותיהם, ובהם רבי סמחון חלוואה. לצד מלאכת הדין וההוראה, שקד על חיבור ספריו ועל איסוף דברי תורה, הלכה ומוסר, למען יעמדו לדורות ולא יישכחו מלב הלומדים.

מן הישיבה ומבית הדין הוליכה דרכו של רבנו גם אל בתי הדפוס. בסביבות שנת 1838 יצא לליוורנו שבאיטליה, כדי שדברי התורה שהעלה על הכתב יראו אור ויגיעו אל קהל הלומדים. שם נדפס בשנת 1839 ספרו "זכור לאברהם", העוסק בדיני טרפות. ייתכן שבמסעותיו ביקר גם בארץ ישראל, אולם אין הדבר ברור. ספרו "חקת הפסח" על ההגדה של פסח נדפס גם בירושלים בשנת ה'תר"ג. בתוך מסעותיו ועמלו הספרותי שבה ועלתה בכתביו כמיהתו לעלות לארץ הקודש ולהשתקע בה. לאחר שובו לצפון אפריקה עבר בין ערי מרוקו ומערב אלגיריה, ואסף ספרים וכתבי יד. אלה לא היו בעבורו אוצרות לשמירה בלבד, אלא מקורות חיים לעיון ולבירור ההלכה.

בשנת 1850 קיבלו חייו תפנית חדה. רבנו סייע לנערה יהודייה שהתאסלמה לשוב לדת אבותיה, אך מעשה זה נחשב בעיני השלטון לעבירה חמורה. משהועמדו חייו בסכנה, נאלץ לעזוב את מרוקו ולהימלט לאלגיריה. תחנתו הראשונה הייתה תלמסאן. גם בהיותו רחוק מעיר מולדתו לא פסק מהעמדת תלמידים, ובה לימד תורה לתלמידי חכמים שלימים נודעו כרבני העיר, ובהם רבי חיים בלייח, רבי נתן אסייג, רבי מסעוד בן יצו ורבי מסעוד בן סוסאן. כעבור שלוש שנים עבר למסכרה, היא אלמעסכר, שבצפון מרכז אלגיריה, והתמנה לרבה הראשי. מה שהחל כמנוסה מפני הסכנה היה לפרק ממושך של רבנות והוראה, ובמשרה זו נשא עד פטירתו.

אולם דרכם של ספריו אל ציבור הלומדים לא הייתה תמיד שקטה. בשנת 1858 נדפס בליוורנו "זבחים שלמים", העוסק בדברי הרמב"ם בהלכות שחיטה ובדיקה, וסביבו התפתח פרק כואב בתולדות מפעלו ההלכתי. בעקבות הופעתו התעורר פולמוס בינו ובין רבי משה סבעון מאוראן, אשר השיג על דבריו בכמה סוגיות. למרבה הצער, המחלוקת חרגה מגדרי הדיון ההלכתי, וכמה ממקורבי רבי משה סבעון קרעו ושרפו את הספר. רבנו השיב על ההשגות בקונטרס "טהרת הכסף", שנדפס בליוורנו בשנת 1860 בדפוס אליהו בן אמוזג. לחיבור ניתנו הסכמות מאת רבנים באלגיריה, במרוקו, בתוניסיה, בארץ ישראל ובצרפת. בדבריהם מחו על הפגיעה בכבוד רבנו וקראו לפוגעים לבקש את מחילתו, ולא קיבלו את הטענה כי הפגיעה נעשתה לשם שמיים.

לצד חידושיו שלו, פנה רבנו גם אל דברי החכמים שקדמו לו. התקנות שנקבעו בקהילות לאורך הדורות מצאו במפעלו מקום של כבוד, והוא עסק בכינוסן ובשימורן. בשנת 1869 הוציא בליוורנו, בדפוס אליהו בן אמוזג, את "כרם חמר" בשני כרכים: בכרך הראשון כינס מאה ושישים ותשע תקנות שתיקנו חכמי המערב במאות ה"ח וה"ט; ובכרך השני הביא את "תקנות המגורשים", הכוללות תקנות של רבני קסטיליה ופאס מן המאה הט"ו ועד המאה ה"ח. לצידן נדפסו קיצור התקנות מאת רבי רפאל ברדוגו ופירוש בנו רבי מימון. בכך העמיד לרשות הלומדים אוצר של הנהגות הקהל ופסיקות חכמיו, עדות חיה למסורת ההוראה של קהילות המערב.

גם בדרוש ובמוסר שלח רבנו את ידו. דרשותיו נאספו בספר "מלל לאברהם", שנדפס בליבורנו בשנת 1875, ולימים יצא בשנית בירושלים בשנת 1996 בשני חלקים. בין יתר חיבוריו נזכרים "חסד לאברהם", שנדפס בליוורנו בשנת תר"ה; "בינה לעיתים", שנדפס באמשטרדם בשנת תר"א; "חמר חדת ועתיק"; ו"אוצרות החיים", שנדפס בליוורנו בשנת תר"ד. מכלול חיבוריו משקף את תחומי עיסוקו המגוונים הלכה ודרוש, תפילה ומוסר, לצד שימור דברי חכמים ותקנות הקהילות.

ולא רק על מדפי בית המדרש מצאו חיבוריו את מקומם. באמצעות סידוריו והגדותיו נכנסו דבריו גם אל סדרי התפילה ואל שולחן ליל הסדר. רבנו חיבר סידורים לימות החול, לשבתות ולמועדים, אשר נפוצו בקהילות ספרדיות סביב אגן הים התיכון ובמערב אירופה, וחלקם עודם בשימוש. "למודי ה'", שנדפס בליוורנו בשנת תר"ח, הוא חלקו השני של סידורו "תפלת כל פה", ובו לקט הלכות ודברי מוסר, בצירוף חיבורים קטנים של החיד"א וספרים נוספים. כן נדפסו הגדותיו "חקת הפסח" ו"שכיות חמדה", שהופיעו בליבורנו משנת ת"ר ומשנת תר"ב, בהתאמה. כך חברו במפעלו עיון ההלכה וסדרי התפילה, ותורתו מצאה את דרכה הן אל בית המדרש והן אל שולחנם של בני הקהילה.

בשנת ה'תרנ"א, היא שנת 1891, נסתלק רבנו לבית עולמו, ומנוחתו כבוד בעיר אוראן שבאלגיריה. ספריו ודרשותיו נותרו אחריו כעדות למפעל חיים של תורה והוראה, כינוס והנחלה. דמותו מצטיירת כדמותו של חכם אשר ידיו רב לו בהלכה ובדרוש, ומאור תורתו האיר לבני דורו ולבאים אחריהם. לכבוד נשמתו ראוי להדליק נר ולתת צדקה לעילוי נשמתו, ולצרף לכך לימוד בדבריו, שהרי תורתו היא זכרונו. יהי זכרו ברוך, ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים. זכות תורתו תעמוד לכל העוסקים בדבריו וההולכים בדרכי התורה והיראה.

תמצית מההלכה היומית
הרב אברהם כהנא

אברהם לא שלח שליח בהכנסת אורחים: אברהם אבינו קיבל את המלאכים וקיים בהם מצוות 'הכנסת אורחים', על זה שאלו, מדוע אברהם הפסיק בעצמו לקבל את האורחים ולא שלח שליח לעשות כן? ותירצו: א. שמצווה בו יותר מבשלוחו. ב. הכנסת אורחים של אברהם אבינו הייתה על ידי שהקריא שמו של הקב"ה, שהודיע לאורחים את יחודו והשגחתו של הקב"ה על העולם. אע"פ שהקבלת השכינה של אברהם אבינו היא השגה עצומה של נבואה, מכל מקום, העדיף לירד מדרגתו, כדי לקרב את האורחים שנידמו כערביים כדי לקרב עוד אנשים להקב"ה (הגיון שעשועות, עמ' נ).

הבריאה מושתתת על שיתוף: כבר בתחילת בריאת העולם ביקש הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, וראה שאין העולם יכול להתקיים ושיתף למידת הרחמים. מידת החסד והרחמים אומרת, שכל הבריאה מושתתת על השיתוף בין שני גורמים. תמיד יהיו שני גורמים המשלימים זה את זה ויצטרכו זה לזה, ורק כך יגיעו הם לשלימות ויחד איתם הבריאה כולה. בעלי חיים עוזרים זה לזה. עם התקדמות המדע, הוכיחו שקיימת עזרה הדדית.(אוצר התורה ג, עמ' קצה).

אדם שכיבס בשבת: הלכה היא, שהמבשל בשבת או עשה את שאר המלאכות האסורות בשבת, במזיד אסור לו לעולם ליהנות מאותה מלאכה, ולאחרים מותר במוצ"ש, ואם עשה כן בשוגג אסור גם לו וגם לאחרים בשבת, ומותר במוצ"ש (שו"ע או"ח שיח,א). לפי זה, אדם שעבר וכיבס בגדים בשבת במזיד, אותם בגדים אסורים למכבס לעולם, יש שנתנו עצה, ללכלך את הבגדים במוצ"ש באופן שלא ראוי ללבוש ולחזור לכבסו, שאז התבטלה המלאכה שנעשתה בשבת ויש להתיר (חזו"ע שבת ד, עמ' תמא), ויש שהחמירו ואסרו משום קנס (רב פעלים ג או"ח טז).

חיוב נתינת צדקה בשבת: יש אומרים שלא ניתנה שבת להידחות אצל מצוות הצדקה, מה שאין כן, בברית המילה, ולכן אם אדם טעה והוציא לעני צדקה מרשות היחיד לרשות הרבים חייב (תיו"ט משנה שבת ב,א), וכן אין חיוב צדקה בשבת, משום שנאמר לגבי שבת: "והכינו את אשר יביאו", ודרשו חז"ל, שצריך להכין כל צרכי הסעודה של שבת מבעוד יום ולא לטרוח בשבת בהשגתם (קהלת יעקב – ברוכין סוף שבת). אולם יש שכתבו שמצוות צדקה נוהגת בכל זמן באנשים ובנשים (חינוך תעט).

נשיאת אדם בכיסא גלגלים במקום שאין עירוב: נאמר בגמרא שהזורק חבילת קנים ברשות הרבים וזקפה, וחזר והרים קצה האחד וזרקו בצורה שהקנים לא נעקרו והורמו לגמרי מן הקרקע [כעין גלגול הקנים ברה"ר] אינו חייב חטאת, כיון שלא עקר את החבילה כולה בבת אחת (שבת ח,ב). יש ראשונים שכתבו שבמגלגל חבית ברשות הרבים חייב מהתורה, כיוון שאין החבית נחה, אבל המגלגל תיבה מרובעת או קנים פטור, כיון שהם נחים קצת ברה"ר (תוס' שבת ח,ב). על פי זה, יש אחרונים שכתבו שבמקום שאין עירוב, יש איסור תורה להוליך אדם שאינו יכול ללכת, בכיסא גלגלים (אול"צ ב כג,ה).

אמצעי עזר להליכה בעצמו ברשות הרבים במקום שאין עירוב: חיגר שמוכרח להיעזר בהליכות במקל, רשאי ללכת ברה"ר במקל, מפני שהמקל נחשב כנעליו (שו"ע או"ח שא,יז). עיוור שנעזר בימות החול במקל הליכה, שאין ביכולתו ללכת כלל בלא המקל, כגון שאינו מכיר את המקום שבו הוא צריך ללכת, מותר לו לצאת עם המקל (ערוה"ש שא,עב). מותר לעיוור לצאת לרה"ר עם כלב נחייה, ואפי' שהוא אוחז ברצועה אין בזה איסור, הואיל והרצועה קשורה תמיד לכלב היא טפלה לגופו ואין בה טלטול (מנו"א ג כז,מט). נכה שיוצא לבד בעצמו בעזרת כסא גלגלים לרה"ר, מותר, משום שהכסא נחשב כנעליו (שו"ע או"ח שא,טז), ויש שפקפקו בהיתר שאולי הכיסא לא טפל לגופו (הר צבי או"ח א,קע).

איסור שוחד לגוי: נאמר בתורה: "וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וְיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים" (שמות כג,ח). הנותן שוחד לדיין מכשיל באיסור ועובר על "ולפני עיור לא תתן מכשול" (שו"ע חו"מ ו,יד). וכל דיין שנוטל שוחד מביא חמה עזה לעולם (ב"ב ט,ב). נחלקו הפוסקים, אם מותר לתת שוחד לשופט גוי, כי מרגישים שהוא מוטה כלפי בן אומתו: יש אומרים שרק אם היהודי בטוח שהצדק עמו, יכול לתת שוחד כדי לעזור להוציא לאור את האמת (שו"ת חת"ס ו,יד). יש אומרים שהאיסור נאמר על כולם ואין חילוק בין דיין יהודי לבין דיין גוי (מנחת חינוך פג).

קטן חכם: בגמרא פירשו את תפילת חנה, שביקשה מהשי"ת שיתן לה 'זרע אנשים', שהוא זרע המובלע בין אנשים ואינו בולט ביניהם, ורב דימי ביאר שלא יהא חכם ולא טיפש (ברכות לא,ב). קטן אינו חייב במצוות, לא מטעם שאין בהם דעת, שכן רואים קטנים עם דעת גדולה, ואף על הגר"א מסופר שכבר בהיותו בן שש, היה חכם גדול בתורה, וגם בכל דור רואים קטנים עם כשרונות גדולים, אלא גזירת הכתוב בכל הקטנים שהם פטורים מן המצוות (אגרו"מ או"ח ד,סב). יש אומרים שהקטן חייב בשבע מצוות בני נח, שלא יהיה דינו קל מן הגוי (אור שמח איסורי ביאה ג,ב).

פתיחת שקית חלב בשבת על ידי מספריים: שקית חלב נחשבת ככלי גרוע, משום שזורקים אותה לאחר השימוש, והרבה פוסקים התירו לקרוע אותה כדי להוציא ממנה את החלב ואין צריך לרוקן את החלב לכלי אחר (ילקו"י שמ,ט). באשר לחיתוך השקית עם מספריים יש שמתירים להשתמש בהם בשבת, משום שהמספריים הוא כלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלו להשתמש בגופו לצורך המותר, וכן מתירים להשתמש בבכלי הנקרא 'קנקומט' שיש בו סכין מובנה בתוך הקנקן לחיתוך השקית, שהוא מיוחד לעולם למלאכת היתר (חזו"ע שבת ה, עמ' שסז). יש שמחמירים שאוסרים לפתוח את השקית עם מספריים או סכין משום שעושה פתח יפה (וביום השבת יג,ב בשם הרב אלישיב), או משום שמן הסתם אחר השימוש יטלטל את המספריים כדי להחזירו למקומו (תפילה למשה א,כה), או שאמרו שהקולא להשתמש במספריים, היא רק אם אין לו כלי אחר לקרוע בו את החלב (משנ"ב שח,יב).

השופר מסמל את מסירותו של אברהם אבינו למצווה: שאלו המפרשים, מדוע אנו תוקעים בשופר בר"ה, זכר לעקידת יצחק ולא לוקחים 'מאכלת' או דברים אחרים שהיו בעקידה עצמה? ותירצו שהאיל הוכיח על מסירותו של אברהם אבינו למצווה, שאף שאמר לו מלאך ה' שלא ישחט את בנו, בכל זאת, לא הניח את הכל והלך, אלא חיפש קרבן אחר להקריבו לשם יתברך. בזה גילה אברהם את גודל רצונו להביא קרבן לשם ולא עשה כן מחמת פחד ואימה אלא מאהבת ה' בלבד, ולכן תוקעים בשופר של איל בראש השנה, שהוא מוכיח את גודל מסירותו של אברהם אבינו ואהבתו לשם, בזכות זה יתעורר השי"ת ברחמים ואהבה עלינו (שי למורא א, עמ' רסט).

מטרות העמותה

כולל אברכים | לימוד טעמי המקרא | בית הוראה | לימוד שירת הבקשות לילדים | קמחא דפסחא